

Discussió de la ponència «La transmissió lingüística familiar intergeneracional: una proposta de model d'anàlisi», de Joaquim Torres i Pla

MIQUEL STRUBELL I TRUETA
 Universitat Oberta de Catalunya
 Xarxa CRUSCAT, Institut d'Estudis Catalans

1. Un repte per a les polítiques lingüístiques

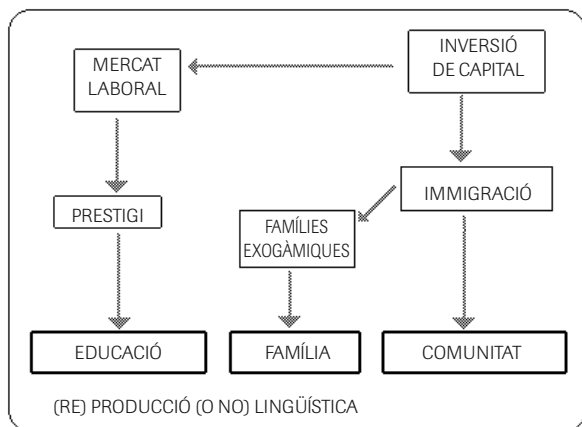
El tema que estudia Joaquim Torres és d'una importància vital per a una llengua. Quan en una comunitat concreta falla la transmissió lingüística intergeneracional en el si de les famílies, falla un dels eixos de la reproducció lingüística per aplicar a la llengua un terme sostret a la sociologia. Si aquesta reproducció no es restitueix en una primera generació per mitjà de la comunitat o de l'escola, pot convertir la llengua en qüestió, en el millor dels casos, en una llengua segona, apresada acadèmicament, és a dir, un cas de producció lingüística.

La importància d'aquesta transmissió es reflecteix en el model de política lingüística de Grin, on l'aprenentatge de la llengua sembla situar-se en l'àmbit de l'activitat escolar, com si no es pogués preveure una actuació sobre l'ús lingüístic domèstic.

I ho és, de previsible. A Gal·les, per exemple, o a Galícia, s'han fet campanyes per encoratjar les famílies a reflexionar a l'hora de triar la llengua que faran servir per parlar amb els fills. El

Figura 1

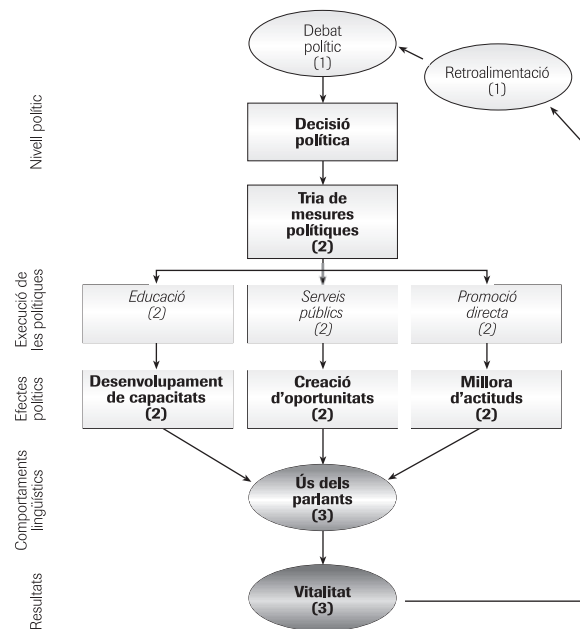
Model «Euromosaic» de factors que influeixen en la producció i/o la reproducció d'una llengua

FONT: Nelde, Strubell i Williams, 1996.

Figura 2

Polítiques lingüístiques: el trajecte des de la política fins al resultat

FONT: Grin i Moring, 2002, p. 79, figura 3.1.

que, òbviament, no és permisible és que s'inspeccioni la família directament.

Per tant, el tema és important. I el que Joaquim Torres fa és intentar posar en relleu la transcendència social del fenomen. D'aquesta manera, un valor negatiu vol dir que una llengua retrocedeix, que hi ha famílies que, en lloc de passar la llengua pròpia als fills, els en passen una altra (típicament, si són immigrants, la llengua del territori; i si són parlants d'una llengua dita *minoritzada*, la llengua dominant). Un valor positiu vol dir que, a més dels parlants nadius d'una llengua, hi ha fills de parlants d'altres llengües que també l'aprenen a casa.

Figura 3

Exemple de campanya per fomentar la transmissió intergeneracional d'una llengua minoritzada al País de Gal·les

FONT: <<http://www.languageplanning.eu/index.php?nID=13>> i <<http://www.twfwales.com/cynnwys.php?lang=en&pID=5>>.

2. Una comparació d'índexs: l'ITI i l'ICL

Un dels problemes d'aquestes anàlisis és donar relleu al volum del canvi (positiu o negatiu) damunt la societat en el conjunt, o respecte del grup originari de parlants. És clar, amb l'índex ITI el valor té un límit mòbil, en funció del pes del grup en qüestió dins el total de la mostra.

En el llibre *Llengua i població a Catalunya* (1981) vaig desenvolupar un índex amb la mateixa finalitat de quantificar el pes del canvi lingüístic, el qual s'anomena *índex de canvi lingüístic* (d'ara endavant, *ICL*) i quantifica la importància del canvi lingüístic respecte de la part de la mostra que *podria* canviar.

Taula 1

Valors de l'ITI en diferents situacions hipotètiques d'avenç lingüístic, comparats amb els de l'ICL

	%	%	%	%	%	%	%	%
X amb els pares	10	20	30	40	50	60	70	80
X amb els fills	20	30	40	50	60	70	80	90
ITI	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
ICL	0,11	0,13	0,14	0,17	0,20	0,25	0,33	0,50

Així, si en una mostra de cent persones, seixanta tenen la llengua A com a llengua inicial i setanta la tenen com a llengua habitual, la llengua avança deu punts sobre els quaranta que podia progressar (cent de seixanta). Això dóna un valor de l'ICL de 0,25 (deu sobre quaranta). El valor màxim és 1,00, que significa que tothom ha adoptat la llengua A.

En canvi, si en una mostra de cent persones, seixanta tenen la llengua A com a llengua inicial i només quaranta la tenen com a llengua habitual, veiem que la llengua ha reculat vint punts sobre els seixanta que podia recular. Això dóna un valor de l'ICL de -0,33. El valor màxim d'un retrocés és -1,00, cosa que significa que tothom ha abandonat la llengua A.

Tot i que sembla un matís de diferència, un canvi del 10 % dins del conjunt d'una mostra (valor d'ITI 0,1) pot representar un percentatge alt de canvi entre la part de la mostra que *podria* canviar, i això dóna un valor alt de l'ICL.

Primer, per a un procés de normalització, l'ús de la llengua pròpia del territori incrementa de pares a fills:

Inversament, si una part dels progenitors no passa la llengua als fills, els valors són negatius. Es tractaria d'un procés de substitució en què l'ús de la llengua pròpia del territori o la llengua dels immigrants, per exemple, disminueix de pares a fills.

Em sembla que l'ICL afina més a l'hora de ponderar el pes del canvi lingüístic respecte del grup canviant (que abandona la llengua pròpia). Aquest fet es pot comprovar si es miren els resultats del gràfic 1, que mostra l'ús del català amb els progenitors i amb els fills, segons el període d'arribada a Andorra.

El gràfic de l'ITIC mostra una inflexió; el de l'ICL, no. A més, el de l'ICL mostra la capacitat enorme de catalanització dels fills entre la població nascuda a Andorra.

3. Alguns problemes suplementaris amb l'ITI

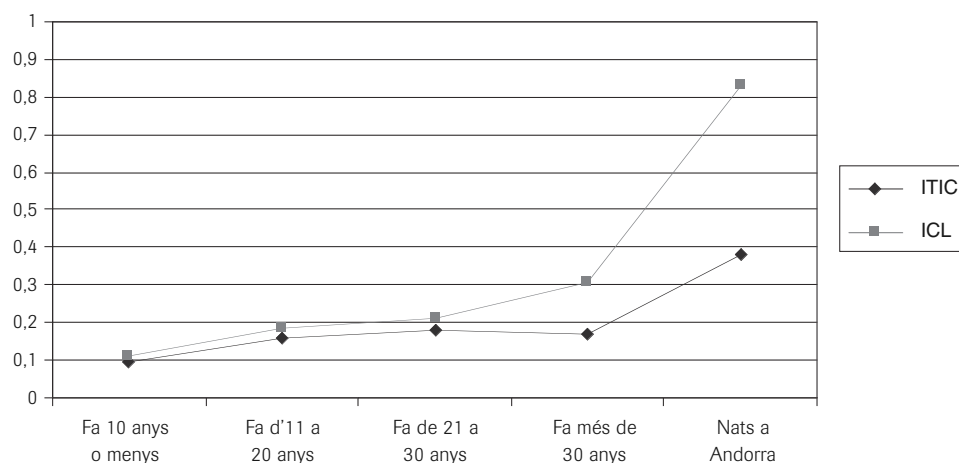
Un altre problema ens el presenta la necessitat d'interpretar les respostes dels enquestats. «Més català que castellà» (o

Taula 2

Valors de l'ITI en diferents situacions hipotètiques de reculada lingüística, comparats amb els de l'ICL

	%	%	%	%	%	%	%	%
X amb els pares	20	30	40	50	60	70	80	90
X amb els fills	10	20	30	40	50	60	70	80
ITI	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
ICL	-0,50	-0,33	-0,25	-0,20	-0,17	-0,14	-0,13	-0,11

Gràfic 1

Valors de l'ITIC i de l'ICL calculats en funció de les dades sociolingüístiques d'Andorra aportades per Torres

FONT: Elaboració pròpia.

viceversa) és una resposta que reflecteix la realitat, en una interacció entre dues persones al llarg del temps? S'ha de suposar que la persona enquestada és conscient de la conducta lingüística pròpia i la dels progenitors (quan era petit/a). Però segurament hi ha matisos, i la diferència entre respondre «Més català que castellà» o respondre «Català i castellà igual» pot resultar molt petita en segons quines circumstàncies.

En un altre sentit, Joaquim Torres fa bé de parlar de *submostres*. Certament, les persones que formen part de nuclis familiars amb membres de llengua principal (o d'origen) diferent són, amb tota probabilitat, les persones més dinàmiques lingüísticament. Ho són també els fills d'immigrants. Estudiar els diferents factors (sobretot socioambientals) que es correlacionen amb el dinamis-

me lingüístic és, doncs, vital per conèixer bé la realitat i poder aspirar a actuar-hi amb eficàcia.

4. El paper de la natalitat diferencial

Penso que seria molt interessant que Joaquim Torres ensenyés el valor de l'estudi longitudinal d'aquest procés. L'índex varia segons la generació que estudia. Novament, les submostres corresponents poden donar resultats diferents, en un sentit o un altre, i es poden detectar tendències al llarg del temps.

Un tema que m'ha preocupat sempre, i pel qual el text de Joaquim Torres no m'acaba de satisfer (pot ser una mania meva)

Taula 3

Mitjana de fills d'un col·lectiu hipotètic, calculada en funció de totes les dones o bé en funció de totes les dones amb fills

	Nombre de fills					Total
	0	1	2	3	4	
<i>Nombre de casos</i>	28	30	30	10	2	100
<i>Mitjana de tots els que tenen fills</i>	0	0,30	0,60	0,30	0,08	1,28
<i>Mitjana dels que no tenen fills</i>	0	0,42	0,84	0,14	0,11	1,78

és el tema de la natalitat diferencial, és a dir, el fet que, segons la classe social o l'origen geogràfic, les persones tinguin més o menys fills de mitjana. Si s'ometen dels estudis, com fa ell, les persones sense descendència, i es calcula la mitjana de fills entre els que en tenen, la realitat es distorsiona.

La diferència és molt gran. I l'efecte d'una proporció diferent de persones sense descendència consta de seguida en la mitjana global (però no apareix, és clar, en la mitjana si aquest col·lectiu s'exclou abans de fer el càlcul).

Recordo haver llegit que el nombre de dones, un cop acabat el període fèrtil, amb cap fill, amb un fill i amb dos fills, era molt

semblant en cada cas. Per tant, es parla d'un gran nombre de ciutadans i l'impacte lingüístic pot ser, doncs, igualment important si hi ha diferències entre els grups lingüístics.

Recordo haver llegit en un altre estudi que demostrava que els matrimonis mixtos en què la persona catalana era la mare tenien menys fills, de mitjana, que en el cas invers.

Un tema relacionat amb els estudis que presenten resultats diferenciats segons l'edat de l'enquestat és l'edat en què les persones comencen a tenir fills. Si les d'un grup lingüístic determinat comencen abans que les d'un altre, això es reflectirà en els índexs també.

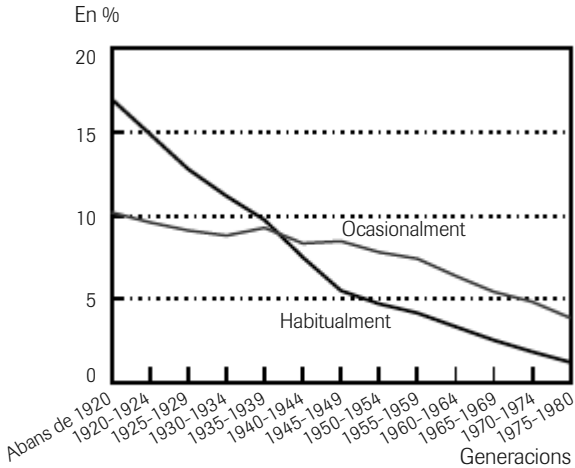
Taula 4

Mitjana de fills de dos col·lectius hipotètics, calculada en funció de totes les dones o bé en funció de totes les dones amb fills

	Nombre de fills					Total
	0	1	2	3	4	
<i>Nombre de casos</i>	28	30	30	10	2	100
<i>Mitjana global</i>	0	0,30	0,60	0,30	0,08	1,28
<i>Nombre de casos</i>		30	30	10	2	72
<i>Mitjana de tots els que tenen fills</i>		0,42	0,84	0,14	0,11	1,78
	Nombre de fills					Total
	0	1	2	3	4	
<i>Nombre de casos</i>	34	30	30	10	2	106
<i>Mitjana global</i>	0	0,28	0,57	0,30	0,09	1,21
<i>Nombre de casos</i>		30	30	10	2	72
<i>Mitjana de tots els que tenen fills</i>		0,42	0,83	0,14	0,11	1,78

Gràfic 2

Proporció dels adults enquestats a INSEE 1999 (França) amb qui els pares parlaven –habitualment o ocasionalment– una llengua «regional», per decenni de naixement

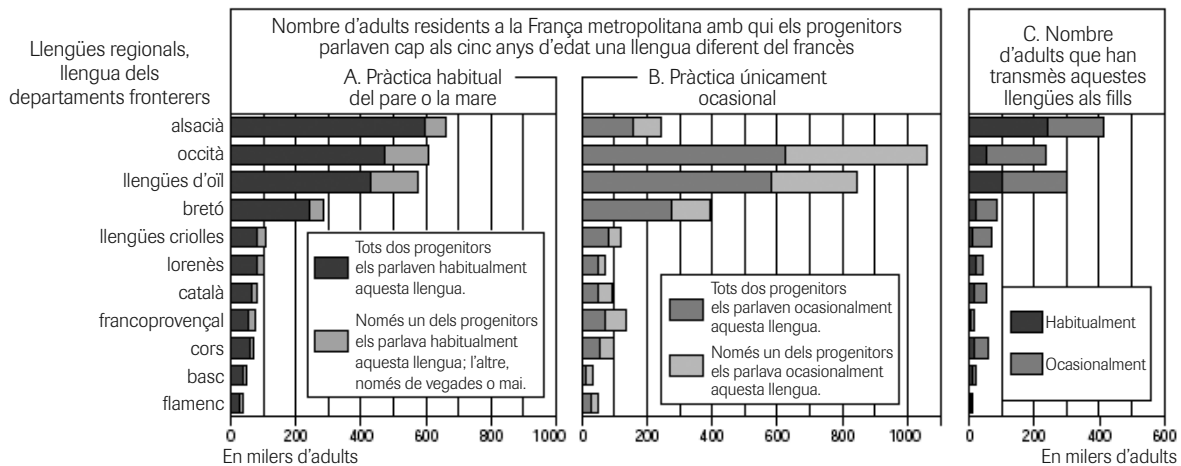
FONT: Clanché, 2002, gràfic 4.

5. La importància del tema

En definitiva, el tema de la transmissió intergeneracional és crític per determinar el futur d'una comunitat lingüística, i Joaquim Torres fa molt i molt bé de recalcar-ho. El cas de França és emblemàtic, en primer lloc perquè la seva política d'homogeneïtzació lingüística s'ha basat des del primer moment a produir prou sentiment de vergonya als parlants de les llengües de l'hexàgon al·tres que el francès perquè deixessin d'emprar-les davant dels fills. I en segon lloc, també és important perquè un gran estudi sociològic, denominat INSEE (1999), ha permès a un grup de recercadors de fer la radiografia, al llarg del segle xx, de l'efecte devastador d'aquesta política. Només se'n va escapar, i encara parcialment, l'alemany d'Alsàcia pel fet que, durant una part del segle, aquesta regió va quedar sota el domini d'Alemanya (vegeu el gràfic 2).

Gràfic 3

Principals llengües tret del francès apreses en la infantesa i transmèses a la generació següent, segons INSEE 1999

Univers: adults residents a la França metropolitana.

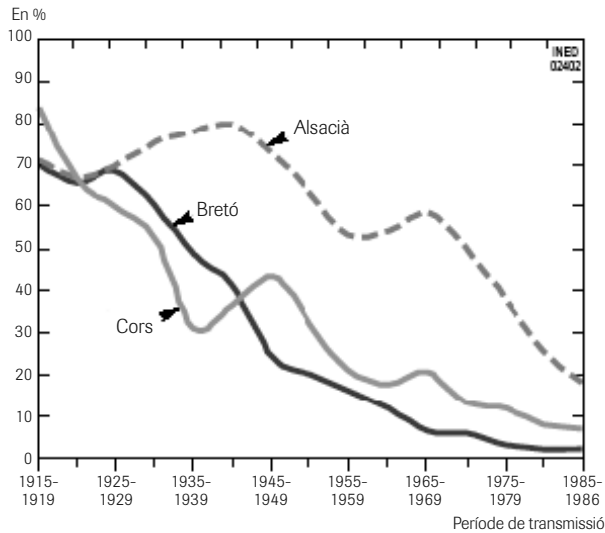
Lectura: 660.000 adults declaren que el pare i/o la mare els parlava habitualment alsàcia quan tenien cinc anys (dels quals, 600.000 tots dos progenitors). 240.000 indiquen que els progenitors els parlaven alsàcia ocasionalment (aquestes dues xifres poden sumar-se i cobriren un període que va de 1905 a aproximadament 1985). D'aquests adults 410.000 han transmès l'alsàcia als fills.

Font: INSEE, enquesta *Famille*, 1999.

FONT: Héran, Filhon i Deprez, 2002, p. 2, figura 1. (Vegeu també Héran, Filhon i Deprez, 2005.)

Gràfic 4

Taxa de transmissió de les llengües «regionals» als nens de cinc anys com a llengües habituals: els exemples del cors, de l'alsacià i del bretó d'ençà de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) segons INSEE

FONT: Héran, Filhon i Deprez, 2002, p. 4, figura 4.

Bibliografia

- CLANCHÉ, François (2002). «Langues régionales, langues étrangères: de l'héritage à la pratique». *INSEE Première* [en línia], núm. 830. <http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/IP830.pdf>
- GRIN, François; MORING, Tom (2002). *Support for Minority Languages in Europe. Report for DG Education & Culture* [en línia]. Comissió Europea. <<http://europa.eu.int/comm/education/policies/lang/languages/langmin/files/support.pdf>>
- HÉRAN, François; FILHON, Alexandra; DEPREZ, Christine (2002). «La dynamique des langues en France au fil du XXe siècle». *Population et Sociétés* [en línia], núm. 376. <http://www.ined.fr/fichier/t_publication/65/publi_pdf1_pop_et_soc_francais_376.pdf> i <<http://www.culture.gouv.fr/culture/dgfi/lfrance/pes376.pdf>>
- (2005). «La dynamique des langues en France au fil du XXe siècle». A: LEFÈVRE, Cécile; FILHÓN, Alexandra [ed.]. *Histoires de familles, histoires familiales*. [en línia] París: INED. (Les Cahiers de l'Ined; 156). <http://www.ined.fr/fichier/t_publication/48/publi_pdf1_presse.cahier156.pdf> [Gràfic extret de la p. 26 de l'opuscle de presentació del llibre]
- NELDE, Peter; STRUBELL, Miquel; WILLIAMS, Glyn (1996). *Euromosaic. Producción y reproducción de los grupos lingüísticos minoritarios de la UE*. Luxemburg: Comissió Europea.